

Ongelmat sosioemotionaalisuudessa ja käyttäytymisessä

1. Nimeäminen ja luokittelu
2. Jaottelua ongelman suunnan mukaan
3. Menetelmiä tunnistaa ja tukea sosioemotionaalista kehitystä ja sopeutuvaa käyttäytymistä

1

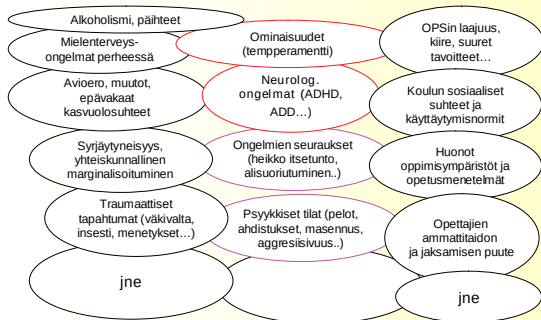

- Jaottelu tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmiin kansainvälistä: Emotional and Behavioral Disorders/Difficulties (EBD). Käytetään myös lasten- ja nuorisopsykiatriassa kirjallisuudessa.
- Teoreettisesti perusteltua, mutta todellisuudessa monilla lapsilla ja nuorilla esiintyy samanaikaisesti sekä tunne-elämän että käyttäytymisen ongelmia
- Yhteistä "Erityisen tuen tarve"
- Erityisopetuksen kohderyhmä (Perusopetuslaki 1999 § 17): "oppimis- tai **sopeutumisvaikeudet**",
  - "vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästyminen tai **tunne-elämän häiriön** taikka muun niihin verrattavan syyn vuoksi voidaan antaa opetusta muuten, tulee oppilas ottaa tai siirtää erityisopetukseen"
- yksilö- ja häiriökeskeisyys, mutta esim. systeeminen (ekologinen) lähestymistapa korostaa ongelmien näkemistä lapsen/nuoren ja hänen ympäristönsä vuorovaikutusongelmana

2

Yksilöpatologia nimeämisen perustana...?

3

Tunne-elämän häiriöt:

1. Ahdistuneisuushäiriöt (esim. **pelko**, paniikki, **eroahdistus**, **koulupelko** jne)
2. Pakko-oireinen häiriö (esim. pakkoajatukset, pakkotoiminnot)
3. **Valikoiva puhumattomuus (mutismi)**
4. Dissosiaatiohäiriöt (menneisyyden muistojen, identiteettitunteen, välittömien aistimusten sekä ruumiinliikkeiden hallinnan osittainen tai täydellinen yhdistämiskyvyttömyys)
5. Muut toiminto- ja tunne-elämänhäiriöt (esim. kynsien pureskelu)

Miellalahäiriöt ja itsetuhokäyttäytyminen:

1. **Masennus**
2. Itsetuhokäyttäytyminen ja itsemurhat

Äkilliset stressireaktiot ja sopeutumishäiriöt:

1. **Stressi, traumaperäinen stressi**
2. Sopeutumishäiriö (esim. kouluun meno, koulun vaihdot, asunnon muutot)

Tarkkaavuuden ja oppimisen häiriöt:

1. **Tarkkaavuuden ja aktiivisuuden häiriöt**
2. Oppimisen häiriöt (esim. lukemisen ja kirjoittamisen häiriö, laskemiskyvyn häiriö, puheen ja kielenkehityksen häiriö, motoriaan häiriö)

4

Käytöshäiriöt:

1. Käytöshäiriöt
  - a) Perheen sisäinen käytöshäiriö
  - b) Epäsosiaalinen käytöshäiriö
  - c) Sosiaalinen käytöshäiriö
  - d) Uhmakkuushäiriö
2. Päihteiden käyttö

Laaja-alaiset kehityshäiriöt:

1. Autismi
2. Aspergerin oireyhtymä
3. Rettin oireyhtymä

Psykoottisuus

Persoonaalisuushäiriöt:

1. Persoonaalisuushäiriöt (esim. narsistinen persoonaalisuus, epäsosiaalinen persoonaalisuus, huomionhakuinen persoonaalisuus)
2. Rajatilat

Somaattisesti ilmenevät

psykkiset oireet ja häiriöt:

1. Syömishäiriöt (esim. ahmimishäiriö, laihuushäiriö, pica)
2. Kastelu ja tuhriminen
3. Psykogeeniset kivut (esim. toistuvat vatsakivut, päänsärky, kasvukivut)
4. Nykimishäiriöt (tic)
5. Uni ja sen häiriöt (esim. yöherääminen, nukahtamisvaikeudet, painajaisunet, unissakävely)

5

lapset nuoret

Masennus	2 %	4-8 %
Stressi, trauma, koulu-uupumus	2 %	10 %
Ahdistus, pelot	0,1-1,1 %	6-10 %
Mutismi	1 %	1 %
Syömishäiriöt	0,7 %	0,2-1,1 %
Tarkkaavaisuusongelmat	1-9 %	1-9 %
Käytöshäiriöt	3-14 %	3-14 %

Koulumaailma

■ Sopeutumisvaikeudet tai tunne-elämän häiriö (kaikesta EO:sta)

Osa-aikainen	3,9 %	2,9 %	11,7 %
Otetut/siirretyt	0,9 %	10,7 %	11,8 %

6

Jaottelua ongelman suunnan mukaan

1. Eksternaalinen ongelmakäyttäytyminen.

keskeinen piirre on vaikeus käyttäytymisen säätelyssä

→ käyttäytyminen, joka on haitallista toisille

- epäsosiaalinen,
- aggressiivinen
- uhoava
- impulsiivinen,
- hyperaktiivinen käyttäytyminen
- ongelmat tarkkaavaisuudessa.

- Eksternaalisen käyttäytymisongelman oirehtivan lapsen käytös ei useinkaan vastaa ympäristön asettamia ikäsoisia sosiaalisia odotuksia, mistä seuraa ristiriitoja sosiaalisen ympäristön ja lapsen välillä

7

- Varhain lapsuudessa alkavat, pitkäkestoiset eksternaaliset häiriöt ovat yhteydessä neuropsykologiseen poikkeavuuteen, kuten kielellisiin ongelmiin ja vaikeuksiin eksekutiivisissa eli käyttäytymistä kontrolloivissa toiminnoissa.

- Ilmenevät muun muassa tarkkaavaisuusongelmina ja hyperaktiivisuutena.

2. Internaalinen ongelmakäyttäytyminen.

ongelman kohdistuu sisäänpäin:

- emootioiden
- mielialan säätelyyn ja/tai
- ylikontrolloituun käyttäytymisen säätelyyn, joka ilmenee ahdistuksena, masennuksena, pelokkuutena, sosiaalisena vetäytymisenä tai psykosomaattisina vaivoina

8

- Internaalisille käyttäytymisongelmille on tyypillistä lapsen

- subjektiivisesti ja sisäisesti kokemat vaikeudet.

- Internaalisten häiriöiden on havaittu lisääntyvän murrosikää lähestyttäessä ja olevan yhteydessä moniin muihin ongelmiin kuten esimerkiksi oppimisvaikeuksiin, akateemiseen alisuoriutumiseen, käytöshäiriöihin sekä puutteellisiin sosiaalisiin taitoihin ja sosiaaliseen eristyisyyteen.

Komorbideetti on yleistä: Esimerkiksi suomalaisessa Somersalon ym. (-99) tutkimuksessa yhteisesiintymistä ilmeni 6 %:lla tytöistä ja 23 %:lla pojoista → yksi kehityksellinen häiriö lisää riskiä myös muihin häiriöihin.

→ voidaan katsoa liittyvän myös kehitykselliseen kokonaisvaltaisuuteen tai epäkypsyyteen; yhteydessä vakava-asteisempaan, pitkittyneeseen häiriöön ja ongelmiin useilla elämän osa-alueilla

→ masennuksesta paraneminen pitkittyi mikäli siihen liittyi eksternaalista ongelmakäyttäytymistä.

→ mitä vakavampaa eksternaalinen, sitä suurempi oli riski internaaliseen

9

Jatkuvuus

Sopeutuvan ja ongelmakäyttäytymisen jatkuvuus.

- Sop. käyttäytymisessä on jatkuvampaa. Esim. Borg: sopeutuva käyttäytyminen jatkui 60 %:lla lapsista 4 → 10 ikävuoden välillä.
- Tutkimuksissa on havaittu myös ongelmakäyttäytymisen olevan huomattavan jatkuvaa: ongelmakäyttäytyminen ennen koulukäyttäytymiseen keskilapsuuteen ja myöhempäänkin ikään saakka
- Vanhetessaan lapset myös yleensä säilyttävät asemansa suhteessa ikätovereihin, vaikka ongelmakäyttäytyminen lieventyisikin
- Vakava ongelmakäyttäytyminen on jatkuvampaa (kuin lievä)
- Mikäli ei ole kyse komorbidista ongelmakäyttäytymisestä, pysyvät häiriöt yleensä samansuuntaisina:
- HUOM: alle kouluikäisen eksternaalinen ongelmakäyttäytyminen olisi yhteydessä myöhempään internaaliseen ong.käyttäytymiseen

10

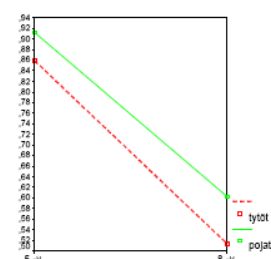
TAULUKKO 3. Sukupuolierot käyttäytymisessä 5-vuotiaana

Käyttäytyminen	Työt (N=82)		Pojat (N=99)		t	df	p
	x	SD	x	SD			
Hyperaktiivisuus	0.89	0.40	0.93	0.32	-0.74	179	.459
Aggressiivisuus	0.83	0.29	0.90	0.27	-1.58	179	.115
Masentuneisuus	0.71	0.29	0.63	0.23	1.96	179	.053
Vetäytyminen	0.69	0.34	0.68	0.42	0.05	179	.961
Tarkkaavuuden ongelmat	0.81	0.45	0.95	0.37	-2.23	179	.025*
Ahdistuneisuus	0.57	0.28	0.58	0.33	-0.41	179	.686
Somatisaatio	0.43	0.24	0.48	0.36	-1.04	179	.301
Epätavanomainen käyttäytyminen	0.35	0.23	0.34	0.21	0.17	179	.864
Sopeutuminen	2.20	0.29	2.12	0.31	1.73	179	.086
Sosiaaliset taidot	1.90	0.34	1.82	0.31	1.36	179	.175
Eksternaalinen ongelmakäyttäytyminen	0.86	0.32	0.91	0.26	-1.23	179	.222
Internaalinen ongelmakäyttäytyminen	-0.001	1.07	0.001	0.95	-0.02	179	.987

11

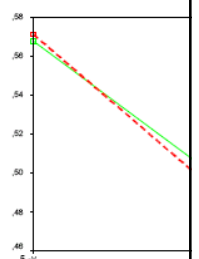

KUVIO 1. Eksternaalinen ongelmakäyttäytyminen tytöillä ja pojilla.

Katri Martikainen (Ohjaaja: Prof. P. Lyytinen)

KUVIO 2. Internaalinen käyttäytyminen tytöillä

12

How students with EBD have managed after they have finished their comprehensive school (Lappalainen & Hotulainen 2007)

Taulukko 5. Oppilaiden (N=117) erityisen tuen tarve arvioituna 8.lk:n keväällä (1995) ja heidän tutkintotaso vuonna 2005 (%).

	Ei tarvetta	Erityisen tuen tarvetta	Käytös ja tunne-elämä
Koulutustaso			
Korkea-asteen tutkinto	26,8	18,0	13,6
Ammattikoulu	23,2	59,0	50,0
Lukio	46,4	15,4	-
Peruskoulu	3,6	2,6	27,3
Kuolleet	-	5,1	9,1
Total	100,0	100,0	100,0

$\chi^2 = 44,167$ D.F. = 10 P = .000 (Monte Carlo) Sig. = ***

The found results are supported with Wood and Cronin's (1999) research, which showed that students who are "classified as EBD: 1) have the highest dropout rate of any disability category; 2) have a lower employment rate than their non-disabled peers or other disability groups; 3) who have had secondary school employment experiences have more successful adult employment outcomes; 4) have a critical need for vocational and functional programming; and 5) in collaboration with teachers, counselors, social service

Emootioden ja käyttäytymisen säätely

■ Tunteiden tunnistaminen

■ Itsesääntelyn harjoittelu

1. Turhautuminen

2. Aggressiivisuus

3. Pettymyksen käsittely

34

Opetetaan tunteiden tunnistamista, ilmaisemista ja säätelyä:

- toimintaympäristön rakentaminen niin, että oppilaiden on helppo tuntea ja ilmaista tunteita
- tunnekielen käyttämiseen rohkaiseminen (myös ope itse)
- tunnekeskustelujen käyminen luokassa, rohkaiseminen puhumaan tunteista
- arkojen, ujojen rohkaiseminen ilmaisemaan tunteitaan
- aggressiivisten tunteiden hallinnan opettaminen
- myös ei-verbaalisten tunneviestien tunnistamisen harjoittelu
- tunteiden ilmaiseminen myös maalaamalla, piirtämällä, äänillä, liikkeellä, runoilla, roolileikeillä
- positiivisten itsepuhelustrategioiden käyttäminen (esim. lasken kuuteen, eipä tämä nyt ollutkaan niin paha asia)
- itsehillinnän opettelu erilaisten tapahtumakuvien avulla

35

Kiinnitetään huomiota ja tuetaan aggressiivisesti käyttäytyviä lapsia ja nuoria:

- **reaktiiviset aggressiiviset erityisesti:** uhkaavien tilanteiden vähentäminen, sosio-kognitiivisten tiedonkäsittelytaitojen vahvistaminen, itsekontrollin, oman toiminnanohjauksen, tunteiden säätelyn harjoittelemineen ("tunneälytaitojen" kehittäminen)
- **proaktiiviset aggressiiviset erityisesti:** behavioristiset menetelmät, ei aggressiivisten toimintatapojen oppiminen omien tavoitteiden saavuttamiseksi, aggressiivisten mallien vähentäminen ympäristöstä

36

Aggression portaat (Aggression hallinnalla väkivallan ehkäisy) (www.vaestoliitto.fi)

- työkalu kohdata kasvuhaasteet, ymmärtää lasta ja nuorta hänen vaihtelevissa ja koko ajan muuttuvissa kehitysvaiheissaan
- malli puhua haastavista tunteista lapsille ja nuorille
- ohje etsiä keinoja aggression hallintaan ja sen harjoitteluun
- keino kertoa vanhemmille lapsen ja nuoren kehityksestä
- väline, jolla tuetaan kasvattajaa pysymään aikuisena ja olemaan vastaamatta vihalla (tai väkivallalla) lapsen ja nuoren normaaliin kehitykseen

37

Aggression portaat

38